

G. Willow Wilson

Kuş Kral

Çeviren
Selis Yıldız Şen

Mücadele etmiş ve hayata tutunmuş kızım Safeya için.

Zorluklarla karşılaşmış, oradan oraya gezmiş, uzaklara gitmiş olsanız da
Yine kendinizdir ve kim olduğunuzdur bulduğunuz karşınızda.

– Feridüddin Attâr

Mantıku't-Tayr

1

29 Ağustos 1491 AD / 23 Şevval 896 HT*

Hasan duasının derinliklerine dalıp gitmişti.

Ancak ne dizleri üzerinde çökmüş ne de çalışma odasının Mekke'ye bakan güneydoğu köşesindeki altın boyalı madalyona doğru eğilmiş hâldeydi: Bunun yerine, bağdaş kurmuş ve elinde gevşekçe tuttuğu ahşap bir tespihle birlikte, gözleri Fatma'nın göremediği bir şeye odaklanmış hâlde güneşin altındaki bir minder üzerinde oturmaktaydı. Kızın, Mersin Ağacları Avlusuna boyunca ilerleyen gölgeli yolu aşarak odasına girdiği vakit, adamın ne kadar zamandır bu vaziyette olduğunu anlamasına imkân yoktu. Güneşin Hasan'ın kaşlarına vurduğu yerlerde terler parlıyordu ve çıplak ayaklarıyla gölgesinin üzerine adımını attığında, ayağının altındaki mermer fayanslar soğuktu. Saatlerdir orada olabilirdi, Tanrı'sının izinde öylesine kaybolmuştu ki geri dönüş yolunu bulmakta zorlanıyordu. Dudakları, lafının ortasında sesi kesilmiş gibi aralıktı. O dudakların üzerinde kutsal bir isim gezinmekteydi, fakat hangisiydi?

"Hayy," diye fısıldayarak tahmin yürüttü Fatma. Fakat bu tek hece ağzında tuhaf bir tat bırakmıştı.

* AD (Anno Domini): Efendimizin Yılı demek olup, İsa'nın doğumunu başlangıç yılı kabul eder. HT: Hicri Takvim demek olup, Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini başlangıç yılı kabul eder. -çn

“Hu,” diyerek tekrar tahmin yürüttü.

Odanın batı duvarında, Fatma'nın Hasan'ı çalışma odasında en son ziyaret edişi sırasında orada olmayan bir kapı vardı. Üzerindeki demir raptiyelerden noktalarla basit dikdörtgen bir tahta parçası, kenarları sanki Elhamra'nın kendisi kadar eski zamanlardan beri oradaymışçasına çatlamış ve yıpranmış durumda olan kapı, beyaz alçıdan çerçevesiyle masumane bir şekilde aralıktı. Fatma tek ayağı üzerinde durdu ve bedenini, ötesinde uzanabilecek olan her ne varsa ondan koruyabilmek adına kapının sağlam gövdesinin ardına saklayarak aralıktan içeri bakabilmek için yan tarafa doğru eğildi.

Endişesi boşunaydı. Kapı aralığı Meşher'in o tanıdık, fenerlerle kaplı iç kesimine açılıyordu. Fatma ana hatlarıyla alçak balkonu ve ahşap tablalı tavanı görebiliyordu; sultanın avukatlarının tartışmalarına kulak verdiği ve vezirlerinin şikâyetlerini dinlediği ufak çardak, odanın sonundaydı. Zengin kasveti içerisinde günlerini geçiren adamlar oradan henüz ayrılmışçasına bir koku yaysa da çardak şimdi boştu.

Burası kesinlikle Meşher'di, ancak Meşher, Mersin Ağaçları Avlusu'nun uzak taraflarında, buranın tam zıttı yöneydi.

“Orada bir kapı bulundurmamak kullanışlı oldu.”

İrkilmiş Fatma döndü ve ardındaki kapıyı aceleyle kapattı. Hasan'ın bilinci artık yerindeydi, gülümsüyordu; kahverengi kadifeden gözleri, sanki transa girmek ve kaskatı duvarlarda geçitler açmak alelade yaz sonu aktiviteleriymiş gibi, berrak ve kaygısızdı.

“Bu sıcakta sarayda bir oraya bir buraya yürümekten yorul-
dum,” diye devam etti ayaklanarak. “Diğer bütün vezirler ve
kâtipler bütün gün içeride otururken saray haritacısı neden bir
gevrek gibi kızaracakmış ki? Her neyse, önemli değil. Kolaylıkla
bir tane daha yapabilirim.”

Fatma omzunun üzerinden baktı ve daha önce yüzlerce kez
görmüş olduğu, her türlü geçitten yoksun kireçli sıvayı gördü.

“Niyetim geçidi kapatmak değildi,” dedi. “Ama beni korkut-
tun işte.”

“Önemli değil dedim ya.” Esnemekte olan Hasan ayaklarını sürüyerek güneş ışıklarını çalışma odası boyunca uzatan taş pencere küpeştesine doğru yürüdü. Bu pencere küpeştesi, bir dizi ince, ahşaptan kemerin arasından Mersin Ağaçları Avlusu’na adını vermiş olan yeşil çalılıklara bakıyor, Hasan’ın yerleşkesini olabilecek en öz ve en sembolik şekilde avludan ayırıyordu. Parşömenlere, tirşelere, keten bezlerine çizilmiş haritalar, üzerlerindeki mürekkep kuruduğu sırada kenarları kıvrılırken parmaklıklar boyunca istiflenmiş ve üzerlerine konulan taşlarla ağırlıkları sağlanmıştı. Hasan bir kuvars külçesinin altından bir tanesini çekip çıkardı ve ciddiyetle yukarı doğru kaldırdı. Sokakların oluşturduğu bir şebeke harita boyunca zikzaklar çizerek ilerliyor, Fatma’nın gözlerinde nehre benzeyen bir oluşuma geldikleri vakit son buluyorlardı.

Fatma, Hasan’ın uyuşukluğu gittikçe daha da bulaşıcı hâle gelirken kendisi de esneyerek pencere küpeştesindeki en sevdiği köşeye gitti. Bir kâğıt yığını kenara ittirdi ve güneşin ısıtmış olduğu taşa oturarak nihayet, kendisine rahatlamak için müsaade etti.

Günün altın saati, mersin çalılıklarını, çimleri, mermer yolları, avlu boyunca sarayın idari kanadına doğru uzanan upuzun, yansıyan havuzu sarartarak etraflarında bir çiçek misali açıp serpilmişti. Ayşe Hanım’ın şekerleme yapmaktan hoşlandığı günün bu vaktinde Fatma da sıklıkla hanımının yanından sıvışır ve genellikle çamaşırıcı kadın ile görevi lazımlık odasını temizlemek olan frengi hastası talihsiz kızın kullandığı bekleşsiz bir kapıdan geçerek haremi terk ederdi. Her iki taraftaki kapılar da kapalı olduğu vakit tamamen karanlığa gömülen penceresiz bir koridora açılıyordu bu kapı ve Hasan’ın müşfik büyüçülüğü sayesinde Mersin Ağaçları Avlusu’nun içerisinde ortaya çıkarak Fatma’nın dikkatli olduğu sürece görülmeksizin gidip gelmesine olanak sağlıyordu.

“O köşeyi seviyorsun,” dedi Hasan. Yalnızca bir miktar açıl-

masına neden olacak şekilde elinde tutmakta olduğu haritayı çalışma masasına attı ve ufak bir pergeli ellerinin arasına alarak keskin ucuyla tırnaklarını temizlemeye başladı. “Fakat biri seni görmeden önce oradan insan iyi olur.”

“Neden yapacaktım bunu?” diye karşı çıktı Fatma.

“Nedenini gayet iyi biliyorsun. Terasımın korkuluklarına baygınca yayılmak şöyle dursun, refakatçin olmaksızın buraya gelme iznin bile yok. Sen otoritesine karşı çıkmadan da zavallı sevgili sultan yeterince zayıf bir görünüm sergiliyor zaten. Kastilyalılar ve Aragonalılar dört bir yandan etrafımızı sarmış hâlde, Mısırlılar bizi terk etti ve Türkler de bütün Anadolu’yu bir lokmada yutuverdiler. Ebu Abdullah’ımız artık var olmayan bir imparatorluğun efendisi. Kendi annesi bile yeri geldiğinde onu hükümsüz bırakıyor. Cariyesinden başka onu ciddiye alacak kim kaldı geriye? Adama acıyorum.”

Fatma öfkeyle iç geçirdi. Pencere küpeştesinin kenarından bacaklarını sarkıttı ve doğrulup dik oturarak bileklerinin altındaki boşluklara takılı zilli bileklikleri serbest bırakmak adına bol keten pantolonunun kenarlarını salladı.

Hasan altdudağının altındaki bir sakal tutamını çiğnedi. Ona ait tuhafliklardan bir başkası olan kızıla kaçan saçları ona şu ya da bu savaşta esir düşmüş Breton bir büyükanneden kalma bir mirastı. Fatma yakışıklı olduğunu söyleyemezdi; burnu fazla sivriydi, gözleri fazla küçüktü, ten rengi fazla yoğun olup kızgın olduğu sıkça yaşanan durumlarda kırmızı ve lekeli bir görünüm almaya eğilim gösteriyordu. Hayır, yakışıklı değildi ancak Fatma’nın karşılaştığı adamlar arasında kendisini arzulamamış olan tek adamdı ve bunun için de sahip olduğu birçok kusur Fatma’nın gözlerinde silinip gidiyordu.

“Bana bir şeyler getirdin mi?” diye sormuştu şimdi; sesi bir oğlan çocuğununki gibi rica eder bir tondaydı.

Fatma çalışma masasını işaret etti: Bir mendilin içerisinde küçük ve yapışkan, portakal aromalı şekerleme yığını vardı.

“Tanrı seni kutsasın,” dedi Hasan hevesle. Mendili aldı ve içerisindekileri ağzına sokuşturmaya başladı.

“Yavaş ol,” dedi Fatma, sakalına dökülen bal damllarına kahkahalarla gülerek. Hasan ona bakarak suratını buruşturdu.

“Senin hiç aç kalmadığını unutup duruyorum,” dedi. “Haremde yaşıyor, bütün gün bal yiyip ut çalıyor ve ayağında ipekten terliklerle kırıla kırıla yürüyorsun, bu sırada geriye kalan bizlere ise eskimiş ayakkabı derilerini çiğnemek düşüyor. En azından zorluk çekiyormuş gibi davranma lütfunda bulunabilirsin. Kuşatma altındayız ne de olsa. Sultanın, Kral Ferdinand ile Kraliçe Isabella'nın koşullarını kabul etmek durumunda olması an meselesi.”

“Değişmek ister misin öyleyse?” diye sordu Fatma, dudakları hafifçe kıvrılmış hâlde. “Eğer benim işimi yapmak ve iyi yemek yemek istersen senin işini yapıp da aç kalmaya seve seve razıyım. Bütün bir sabah boyunca Ayşe Hanım'ın insanları nasıl aşağıladığını dinleyebilir, bütün bir öğleden sonra elbiseleri onarabilir ve sonra da...” O anda sesi kesiliverdi. Hasan kızıl kaşlarından biri havaya kalkmış hâlde ona baktı.

“Ve sonra da bütün geceyi sultanla yatarak geçirmek mi? Seninle yıldırım hızıyla değiş tokuş yapmaya hazırım, Fa, gerçekten hemencecik yapabilirim bunu. Tanrım! O efkârlı dudakları... Ne? Yakışıklı olduğunu düşünmüyor musun?”

Fatma hiçbir şey düşünmüyordu. Sıcakta gittikçe daha da nemli hâle gelen yabancı ve emanet bir şey misali bedenine bir ağırlık çökmüş ve halsizleşmişti ansızın. Yere yalnızca bir nebze olsun değer hâlde havada asılı kaldı ve durum içerisinde seçme şansı bulunduğu takdirde sultanı, Hasan'ın bulunduğu kadar yakışıklı bulup bulmayacağını merak etti.

“Fa? Üzgünüm, tatlım. Yapma böyle. Seni üzmemek istemedim. Fa-” Hasan kızın avucunun içine endişe dolu bir öpücük kondu.

Fatma bir nefes aldı.

“Bir kuş seç,” dedi, konuyu değiştirerek. Artık bütün sohbetleri böyle ilerliyordu: Saray, içerisi başıboş da olsa kuşatma altında olduklarından hareketin sınırlı olduğu bir yer hâline gelmişti; buraya hapsolmuş yüz kadar yarı aç ağızdan çıkan nefesle içeride

daima bayat bir hava vardı. Her sohbet bir tartışmaya dönüşüyordu. Çocukluklarında oynadıkları oyunlara, uzaklara uçup gidebilen yaratıkların öykülerine doğru geri adım atmak daha güvenliydi ki bunu gittikçe daha da fazla yapmaya başlamışlardı. Fatma pencere küpeştesi üzerindeki güneşin benek oluşturduğu yerine geri döndü.

“Bir kuş,” diye tekrar etti.

Hasan cevap vermeden önce bir an düşünüp taşındı.

“Elmabaş,” dedi muzafferane bir tavırla. Fatma ona güldü.

“Kuş değil ki o,” dedi. “Şapşallık ediyorsun sadece.”

“O bir kuş bir kere! Bir tür ördek, bir su kuşu. Annemin memleketinde, göl yakınlarında görürdük onları. Avcılar sonbaharda onları yakalamak için gelirlerdi.” Oyunları süresince çok uzun bir zaman önce sıradan kuşların hepsini tüketmişler ve o zamandan beri de daha egzotik olan kuşlara geçiş yapmışlardı.

“Pekâlâ,” dedi Fatma. “Elmabaş. Elmabaş – parlak bir göğsü olduğu için belki de kibirliydi ve diğer kuşlar Kara Deniz’den* Kaf Dağları’na yapacakları yolculukta kendilerine eşlik etmesini istediklerinde onları reddetmişti. Herkesin ona iltifatlar ettiği ve bütün gününü tüylerini yalayarak geçirebileceği evini neden terk etsindi ki? Kaf halkı tüylerini gerektiği gibi takdir etmeyebilirlerdi. Fakat çavuşkuşu...”

“Ah, evet, çavuşkuşu en sevdiğim.”

“Kendisi de pek hoş kızıl bir göğse sahip olan çavuşkuşu, yüzeyselliği yüzünden elmabaşı bir güzel haşlamış.”

“Sonra?”

“Bilmiyorum.” Fatma esnedi. Parlak güneş ışığının altında fazla kafa yormak için gösterdiği efor onu yormaya başlamıştı. “Fakat isminin elmabaş olmasından ötürü böylesine uzun bir yolculuğu kaldıramayacağına dair aptalca bir şeyler olduğu kesin. Yeni bir harita yap bana. Manzara görmek istiyorum.”

“Manzara,” diye mırıldandı Hasan. “Hoş manzaraların var zaten. Şu manzaraya baksana! Yansıyan havuz boyunca alçaktan

* Atlantik Okyanusu. -çn

uçan atal kuyruklu kırlangılara bak! Geceleri, yıldızlarla kaplı ikinci bir gökyüzü görebilirsin suda. Tadını ıkar, Fa, zira çok yakında hepsi Kastilya'ya ait olacak.”

Haremin veya sultanın odalarının dıŐında herhangi bir yerde yakalanması hakiki sonuçlar doğurabileceğinden Fatma, Mersin Sarayı'nı hiç gece vakti görmemişti fakat bir başka tartıŐma içerisine girecek hli yoktu.

“Bana harita hazırlayacak mısın hazırlamayacak mısın?” diye sordu.

“Elbette hazırlayacağım. Harita. Manzara.” Hasan ellerini cetine sildi ve bir çift kitap yığını ile dengesi sağlanmış alçak, eskimiş meŐe odunundan döşenmiş çalışma masasının baŐına oturdu. Fatma onun yanında dizleri üzerine çoktu. O çalıŐtıęı sırada yüzüne bakmayı, haritaları Őekillendięi esnada yüzünün hararetili ve dalgın bir parıltı ile ele geçiriliŐini izlemeyi seviyordu. Dudakları tıpkı bir ocuğunkine benzer hevesli bir glmsesemeyle birbirinden ayrılırdı; çalıŐtıęı ve dua ettiği zamanlar etrafını bir neŐe sarardı ki bu hli Fatma'nın, birinin bir Őeylerin iyiliğine olan inancının ellerinden çekilip alınmasının nasıl bir his olduğunu bilip bilmediğine dair bir merakla kapılmasına neden olurdu. Fatma kendisi, gönülsüzce olmaksızın bir kere olsun seccadesinin üzerinde diz okmemiŐti. Bütün bir gün ve birçok geceler, ondan beklenen Şey itaatti: Dua etmesi istendiği vakit, içinde artık itaate dair hiçbir Şey kalmamıŐ oluyordu. Hasan farklıydı. İtaati daima mkafatlandırılırdı; sessizlikle dolu anlarında niyaz ettiği g her neyse her seferinde ona cevap veriyordu ve her ne kadar o yanlarından geçtiği vakit hizmetçiler kıkır kıkır gülüyor ve danıŐmanlar da kaŐlarını atıyor olsa da o bunun farkında değil gibiydi.

Hasan, böylesine aleni bir biçimde izlemek adına kızın kendisine izin verdiği tek kiŐiydi. Erkek olan herhangi bir Şeye, saray muhafızları veya aŐçı veyahut Meşher'de iskan eden düzinelerce ktip ve avukattan herhangi birine gereğinden uzun süre bakmak edepsizlik demekti; hizmet ettiği zgr kadınlara sıkça bak-

mak ise azar yeme riski barındırıyordu. Hasan farklıydı. Onun yanında oturmak ve kaşları arasındaki canlı sohbeti tercüme etmeye çalışmak ve onun da ne rahatsızlık duyuyor ne de kendisini yanlış anlıyor olması kızı gizli bir mutluluk veriyordu. Şimdi ona baktığını görmüştü ve yüzüne dalgın bir gülümseme yayılırken bir parmağıyla kızın çenesini okşamak için elini uzattı. Bir karakalem çıkardı ve kalemi küçük bir bıçakla açıp masasındaki dağınık yığınların birinden bir kâğıt parçası aldı. Parmakları –ki uzunlukları ve narinlikleri tuhaf çehresine âdeta bir telafi olma niteliğindedeydi– kısa bir koridorun sağ tarafının açılarını ve iki kat arasındaki bir merdiveni notilus iskeleti biçimindeki gelişimiyle belirginleştirerek kâğıdın üzerinde hızla gezindi.

“Burası senin geldiğin yol,” dedi Hasan. Törpülenmiş kaleminden kara küller yağıyordu. “Bu bir kapı. Haremin içerisinde çamaşırcı kadının sepetlerini ve sabunlarını sakladığı antreye açılıyor. Senin istediğin kapı bu.”

Fatma haritayı ellerinden çekip aldı ve tüneliğin önündeki V nakışından içeri sokarak tenine bastırıldı. Hasan onu seyretti ve iç geçirdi.

“Benimle harcanıyorsun sen,” dedi. “Tanrılar aşkına, kendine bir baksana.” Fatma’nın ellerini kendi elleri arasına aldı ve güneşe yüzünü dönmesi için kızı döndürdü. “Bak.”

Fatma gülümsedi. Kendisini beğenmekten çekinmezdi. Gözleri öylesine kapkara ve kusursuzlardı ki öğleden sonra ışıklarını yıldızsız bir gece misali hiçbir şeyi yansıtmaksızın yutuyorlardı. Bu iki göz, solgunluğu bir başka kızı hasta gibi gösterebilecek bir yüzün üzerinde duruyordu. Dudaklarında veya yanaklarında şairlerin övdüğü o renklilik yoktu; şairane olmaktan fazlasıyla uzak, bir çene ve elmacikkemiği ve kara kaşlardan oluşan eğik bir simetriydi onun güzelliği. Yalnızca saçları bu dünyaya ait gibiydi: Ayşe Hanım’ın saçına taktığı her bir tarağın dişini koparan kapkara bukleler öbeği hâlinde omuzlarının üzerinde dalga dalga kabarıyorlardı.

Bütün bunlar insanlarda acayip bir etki bırakıyordu. Fatma ne zaman hanımına tanımadığı yeni biriyle birlikte koridorlarda

yürürken rastlasa, o kişi kaçınılmaz bir şekilde adımlarını durdurup bir elini Ayşe Hanım'ın koluna götürüyor ve *Onu nereden buldun?* diye soruyordu. Ve Ayşe Hanım da şöyle cevap veriyordu: *O bir Çerkez.* Bunun üzerine, artık-her-kimse-o tek kaşını kaldırıyor ve şöyle yanıt veriyordu: *Ha.* Her zaman aynı cevap: *Ha.* O tek bir hece, pek çok şey barındırıyordu içerisinde. *Ha!* Tanrı'nın nezdinde herkes eşittir, lakin bazılarının kaderinde alınıp satılmak yazılıdır.

Gelgelelim, Fatma Elhamra'da geriye kalan son Çerkez köleydi, diğerlerinin hepsi borçları ödemek adına azat edilmiş ya da satılmış olup Kastilya ve Aragon orduları kuzeyden bastırırken Boğaz boyunca etrafa dağıtılarak güvenliğe kavuşmuşlardı. Onu annesinin dilinde methedecek kimse kalmamıştı geriye, o anne ki yüzünü güçbela hatırlayabiliyordu ve memleketini bir kez olsun görmemişti. Güzel kızların İtalyan köle tacirlerinden olağanüstü meblağlarda satın alınabildiği refah zamanlarının tek yadigârı oydu; o zamanlardan beri geriye ne bir servet kalmıştı ne de bir zafer. İslam âleminin Avrupâdaki tutunma noktası olan Endülüs İmparatorluğu'nun varisleri Nasrî sultanlarının, atalarının kazandıkları bölgeleri kaybetmenin ötesinde pek az yeteneği var gibiydi. Güzelliği savaşa tercih ediyorlardı: Paspırlak döşenmiş her bir fayansı usta bir zanaatkârın ömürlük sanatını yansıtan Elhamra'yı inşa etmişlerdi. Endülüs'ün olduğu tek şey buydu artık: İç mekânlardan oluşan bir imparatorluk. Bir saray ve sarayın içinde bir bahçe ve onun da içinde, güzel bir kız.

“Erkekler, seninle yatakta bir saat geçirebilmek için bütün servetlerini riske atarlar,” dedi Hasan, kızın kollarının düşmesine izin vererek. “Öteki erkekler.”

“Sense servetini benim dostluğum için riske atıyorsun,” dedi Fatma. “Seni o erkekleri sevebileceğimden çok daha fazla seviyorum.”

Hasan arkasına yaslandı ve karakalemle kararmış parmaklarıyla gözlerini ovuşturdu.

“Sen iyi bir dostsun, Fa. Bu günlerde bir dost ender bulunan bir şey. Fakat daha dikkatli olmalısın. Kahkaha Mersin Ağaçları

Avlusu'nda çabuk yayılır, bilhassa bir kadın kahkahası. Ta sultanın yerleşmesine kadar gidebilir – ve sonra ne olur dersin?”

Fatma omuz silkti. “Sultan senin durumunu biliyor.”

“Yine de seninle yalnız konuşma iznim yok. Münasip karşılanmıyor. Ayrıca, Kastilya ordusunun Rejana'daki karargâhına ait bir harita isteyen bir vezir yarım saat içerisinde buraya gelecek. Dolayısıyla...” Kızın avuç içine bir öpücük kondurdu. “Git de manzarana bak.”

Fatma eteğinin altındaki haritaya dokundu: Kâğıt, parmaklarının altında hışırdadı.

“Nasıl bir manzara?” diye sordu. “Çok mu güzel? Oradan denizi görmek mümkün mü?”

Hasan yeniden işine dönmüştü.

“Deniz kilometreler boyunca güneyde, dağların öbür tarafında kalıyor,” diye mırıldandı. “Öyle bir manzarayı sana ben bile veremem.”

Fatma gelmiş olduğu yoldan geri döndü. Sarayın kalbine yakın, sultanın vezirleri ve hukuki danışmanları ve kâtipleriyle birlikte istidalara kulak verdiği Meşher'in keşmekeşi ve hararetinden uzak bir yerde konumlandırılmış olmasına karşın Mersin Ağaçları Avlusu'nda hiç muhafız yoktu. Fakat yaz mevsimiydi ve saraya adını veren koyu yeşil çalılıklar tam çiçeklenme dönemlerinde olup günlük derslerinden çıkmış bir toy öğrenci kalabalığını kendisine çekiyordu. Fatma, çiçekli çalı çitinin yukarısına doğru alçalıp yükselen takkelerini görebiliyordu. Verandayı çevreleyen kavisli sıra sütunlardaki ayaklardan birine yaslandı ve nefesini tuttu. Mersinlerin arasında bir kahkaha tufanı koptu. Öğrencilerden biri, titrek tenör sesiyle akidenin kafiyeli dizelerini kısman şakır hâlde dersini ezberden okumaya başlamıştı. Diğer sesler onunkine katıldı, öğrenciler iç odaların gölgeliklerine doğru oradan uzaklaşırken ses gittikçe daha da alçaldı.

Fatma yanağını soğuk duvara yasladı ve kendisini rahatlama-